

«Soft power» jako środek realizacji celów polityki zagranicznej państwa w systemie postwestfalskim

PAULINA PACAK

Środowisko międzynarodowe w systemie postwestfalskim

Polityka zagraniczna jest nadrzędnym elementem aktywności państwa na arenie stosunków międzynarodowych¹. To jej zasięg, oddziaływanie oraz główne narzędzia decydują o skuteczności realizacji celów polityki zagranicznej. Tradycyjnie większe możliwości w tym zakresie przypisuje się mocarstwom. Jednak nie tylko one mogą prowadzić skuteczną politykę, lecz także mniejsze państwa, jeśli tylko zdefiniują nadrzędne kierunki swojej polityki zewnętrznej i zastosują odpowiednie środki. Głównymi celami polityki zagranicznej państwa, stałymi i niezmiennymi zarówno w systemie westwalskim, jak i późnowestfalskim są: zapewnienie bezpieczeństwa, wzrost siły państwa, wzrost pozycji międzynarodowej².

W teorii i praktyce polityki zagranicznej państwa cele nie zmieniły się, a jedynie środki, narzędzia i metody ich realizacji uległy przeobrażeniu wskutek zmiany środowiska międzynarodowego, wzrostu podmiotów polityki i wzajemnych powiązań między nimi. Te czynniki sprawiły, że państwa, chcąc zachować swoją pozycję, czy też ją zmienić, muszą dostosować się do nowych warunków, uwzględniając ewolucję środowiska międzynarodowego³. W systemie późnowestfalskim zmienił się katalog trudności, zagrożeń i panujących warunków w porównaniu z tym jak wyglądało środowisko w systemie westfalskim⁴. Zmianie uległy zasady, jakimi świat się rządził, zmienili się główni aktorzy, percepcja środowiska, wizja własnej racji stanu i interesów państw oraz interesów innych uczestników. Pojawiły się także nowe wyzwania, z jakimi przyszło się państwom zmierzyć w nowym otoczeniu zewnętrznym.

Na skutek ewolucji środowiska międzynarodowego przeobrażeniom zaczęło ulegać samo państwo – elementy jego potęgi, strategię, postrzeganie swojej pozycji na arenie międzynarodowej. Trendy te sprawiły, że zmianie uległ sposób formułowania i realizacji celów polityki zagranicznej. Efektywna realizacja polityki międzynarodowej w świecie złożonych powiązań i wzajemnych relacji podmiotów państwowych i niepaństwowych – co jest charakterystyczne dla systemu późnowestfalskiego – zmusiła państwa do rozszerzenia zakresu swoich

środków, metod i narzędzi. Zmianie uległo tradycyjne postrzeganie narzędzi realizacji celów polityki zagranicznej – *hard power* zaczęło ustępować *soft power*.

O skuteczność i jakość polityki zagranicznej państwa decyduje wiele czynników: wybór odpowiednich metod i środków, znajomość środowiska międzynarodowego, czynniki geograficzne, geopolityczne, geoeconomiczne, demograficzne, cywilizacyjne, obecność w sojuszach i organizacjach międzynarodowych, dyplomacja, instytucje polityczne, sposób organizacji władzy państwowej, gospodarka, ekonomiczna atrakcyjność, stopień identyfikacji społeczeństwa z państwem. Nowe zjawiska i procesy w środowisku międzynarodowym wymuszają na państwach stosowanie szerokiego wachlarza środków i metod. W systemie późnowestfalskim często na powodzenie realizacji polityki zagranicznej wpływ mają liczne powiązania integracyjne. To właśnie wielopłaszczyznowość i wielopodmiotowość mających miejsce w polityce międzynarodowej zjawisk, skłania państwa do tego, że tradycyjna strategia oparta na sile militarnej i środkach przymusu, stosowana powszechnie w systemie westfalskim, już nie jest jedynym i najskuteczniejszym sposobem do wpływania na inne podmioty i realizację swoich celów. W środowisku licznych i złożonych powiązań oraz zależności, gdzie teatrem ścierania się wpływów staje się cały globalny świat, od państw wymagane jest dostosowanie się do nowej sytuacji, co czasem wiąże się z redefinicją swojej polityki zagranicznej i jej kierunków.

Rozumienie soft power

Pojęcie *soft power* wprowadził do polityki światowej Joseph S. Nye jr. według którego „władza to zdolność wpływania na zachowanie innych ludzi tak, aby urzeczywistniali nasze pragnienia”⁵. Odnosząc się do istoty *soft power* i jej zasobów zdaniem Nye’a „...*soft power* to power przyciągania. W kategoriach zasobów, zasoby *soft power*, to zasoby, które takie przyciąganie powodują”⁶. Zatem pojęcie *miękkiej siły*⁷ tkwi w przyciąganiu, pewnym wabieniu, które ma doprowadzić do tego, że udaje się osiągnąć to, do czego dany podmiot dąży i czego oczekuje – „*Soft power* opiera się na zdolności kształtowania preferencji innych”⁸ – pisze Nye.

W książce *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej* Nye zdefiniował źródła, które jego zdaniem składają się na *soft power* danego państw: kultura (tam, gdzie jest atrakcyjna dla innych), wartości polityczne (pod warunkiem, że dany kraj postępuje zgodnie z nimi w kraju i za granicą), polityka zagraniczna (wtedy, gdy odbierana jest jako prawomocna i podparta autorytetem moralnym)⁹. O ile stosowanie *hard power* wyraża się w przymusie i zachęcie, o tyle *soft power* utożsamiane jest z atrakcyjnością i współpracą. Dlatego to właśnie łagodny

wymiar tej „miękkiej siły” możliwej do zaaplikowania w polityce zagranicznej sprawia, że obecnie wszelkie jej zasoby są z powodzeniem wykorzystywane jako narzędzie polityki zagranicznej, co wynika z rosnącej roli *soft power* w stosunkach międzynarodowych.

Według Josepha Nye’a siła militarna nie jest jedynym sposobem do praktykowania siły w ogóle. Są także pośrednie sposoby, dzięki którym można zachować wpływy (czyli uzyskiwanie pożądaných celów w światowej polityce) wskutek tego, że jedno państwo podziwia wartości, naśladuje je, czy chce osiągnąć ten poziom otwartości i prosperity, co inne, podziwiane przez niego państwo¹⁰. Choć dla Nye’a *soft power* to zdolność przyciągania i kuszenia, zwraca on jednak uwagę, że *soft power* i *hard power* są ze sobą powiązane i mogą wzmacniać się wzajemnie. Zarówno *hard*, jak i *soft power* prowadzą do jednego celu w polityce zagranicznej: zdolności do osiągnięcia zamierzonych celów poprzez wpływanie na zachowanie innych. Jego zdaniem osłabienie oddziaływania *hard power*, niekoniecznie oznacza spadek wpływów *soft power*. Nye uważa, że kraje, które w dobie informacji mogą zyskać na sile *soft power*, to te kraje, których kultura i wartości są bliskie globalnym normom (liberalizm, pluralizm, autonomia); te, które mają dostęp do wielu kanałów informacji, a tym samym mają wpływ na to, jakie kwestie są poruszane w ramach tych kanałów; te, których wiarygodność jest wzmacniania poprzez ich wewnętrzne i międzynarodowe działania¹¹. Zatem to te wymiary siły w dobie ery informacyjnej wskazują na dominację *soft power* pośród różnych źródeł siły i stanowią silną przewagę USA i Europy.

Choć *soft power* nie jest zagadnieniem nowym w polityce międzynarodowej, to jednak współcześnie zjawisko to zmieniło swoje oblicze, wpływając na konkretne zachowania państw. Głównym powodem tej sytuacji jest fakt, iż obecnie ponad połowa państw świata to państwa posiadające systemy demokratyczne. Według Nye’a „*Soft power* jest główną materią codziennej polityki w krajach demokratycznych”¹², gdyż to demokracje są powszechnie utożsamiane z atrakcyjnością, wartościami politycznymi, instytucjami posiadającymi poparcie społeczne. Dlatego właśnie demokracjom tradycyjnie przypisuje się niebagatelne zdolności do osiągania wpływów dzięki wykorzystaniu *soft power*. Przemawiają za tym przyjęte przez Nye’a wartości liberalne powszechnie wyzwane w polityce międzynarodowej oraz kultura popularna, zazwyczaj utożsamiana z zachodnią,

Jednak jeśli spojrzeć szerzej, współcześnie dominację zachodniego stylu życia i zachodnich wzorców zaczyna stopniowo doganiać kultura azjatycka, której z kolei głównym wyrazicielem są Chiny. Przejawiająca się globalnie fascynacja chińską cywilizacją (wyrażająca się choćby w ogromnej popularności języka chińskiego), obala stwierdzenie jakoby *soft power* było domeną jedynie demokracji. W polityce międzynarodowej, gdzie o przebiegu zdarzeń decydują zło-

zone współzależności z coraz silniejszą pozycją aktorów niepaństwowych, znaczenia nabiera umiejętność prowadzenia polityki zagranicznej wykorzystującej szeroki wachlarz środków i narzędzi. To właśnie z tego względu, coraz więcej państw reprezentujących różne systemy polityczne (Chiny, Indie, Turcja, Rosja, USA, Japonia) zaczyna implementować do swojej polityki zagranicznej ideę i środki *soft power*. Pomimo tego, wydaje się jednak, że większość krajów, które mogą osiągać realne zyski wskutek stosowanie konkretnych zasobów *soft power*, to właśnie kraje demokratyczne.

Nieco odmienna od wizji Nye'a koncepcja *soft power* przedstawiana jest przez rosyjskich ekspertów. Według Konstantina Kosaczewa *soft power* to nie tylko zdolność do promowania swoich wartości, lecz także respektowanie wartości innych, to zdolność do koegzystowania z innymi bez konieczności asymilacji oraz tworzenie warunków dla rozwoju i przetrwania kultury i języka innych¹³. Jako przykład takiego pojmowania i realizacji idei „miękkiej siły” wymienia on Chiny, których strategia zdaniem Kosaczewa jest oparta na koncepcji harmonijnego świata. Chińska wizja – jak podaje – opiera się na rozszerzaniu wpływów bez konieczności ingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw czy też narzucania swojego modelu rozwoju cywilizacyjnego. Takim właśnie wzorcem *soft power*, zgodnym z chińskim, kieruje się Rosja.

Według Kosaczewa Rosja nie wypracowała dotąd żadnego modelu *soft power* na wzór amerykańskiego czy chińskiego, stąd to chiński model jest dla niej wzorcem do naśladowania¹⁴. Dlatego zamiast rozszerzać swoje wpływy jak robią to USA, Rosja proponuje wsparcie sąsiedzkim krajom oraz oferuje projekty regionalnej kooperacji. Istotą rosyjskiej „miękkiej siły” są trzy filary: współpraca, bezpieczeństwo, suwerenność. Współpraca oparta jest na równych warunkach, bez narzucania ideologii, rządów czy orientacji geopolitycznej lub cywilizacyjnej i realizowana jest ona w sposób niezależny. Z kolei suwerenność to dla Rosji jej zdolność do zapewniania, głównie byłym republikom poradzieckim, prawdziwej suwerenności i niepodważalnej geopolitycznej niezależności. W opinii Kosaczewa warunkowane to jest kilkoma czynnikami: Rosja nie potrzebuje owych terytoriów, radziecka kultura, religia i narodowość przetrwała dzięki wzajemnemu wspieraniu się krajów związkowych, Rosja pozwoliła krajom byłego Związku Radzieckiego utworzyć ich własne państwa, bez wojny czy użycia siły.

Zdaniem Kosaczewa rosyjska wizja *soft power* nie jest utrwalony zbiorem ludzkich wartości, jednak nie wyklucza ich. Prawdziwą siłą jest prowadzenie dialogu bez narzucania rosyjskiej kultury pod hasłem „uniwersalnych wartości”¹⁵. Obecnie w rosyjskiej polityce zagranicznej stosowanie *soft power* wynika z potrzeb wewnętrznych interesów: wzmocnienie przyjaznego środowiska re-

gionalnego, zakładanie aliansów modernizacyjnych, oraz stopniowe zwiększanie procesu integracji euroazjatyckiej. Promowanie rosyjskich interesów ma być realizowane w oparciu o interes innych państw i ich ludności oraz poprzez tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju i modernizacji samej Rosji oraz jej partnerów. W wizji przedstawionej przez Kosaczewa źródła, które wzmacniają „miękką siłę” to: miliony Rosjan mieszkających poza granicami kraju; kulturalna i humanitarna obecność za granicą; język rosyjski. W opinii Rosjanina rosyjska *soft power* jest przede wszystkim „rosyjskim światem” składającym się z rodaków poza granicami Rosji oraz sympatyków Rosji, a także tych zajmujących się studiowaniem Rosji¹⁶.

Zmieniająca się rola *soft power* w polityce światowej sprawia, iż w zasadzie wciąż jest to zjawisko nieusystematyzowane jednoznacznie i niesprecyzowane. Choć Nye wskazał na zasoby *soft power*, katalog ten nieustannie ewoluuje. Próby zdefiniowania tego zjawiska (choć przez pryzmat kultury) dokonał także chiński badacz Zhu Maije. Wskazał on na cechy, które jego zdaniem charakteryzują *soft power*. Są to: tradycyjny charakter – źródła *soft power* upatruje on w tradycji państwa, czyli jego niezmiennych przymiotach (ideologia, kultura, system społeczny, ekonomiczny), które jedynie zmieniają swój wymiar wraz z rozwojem struktur państwa; pojawiająca się w odpowiedniej chwili (na czas) – według Maije rozwój tej siły związany jest z postępem naukowo-technicznym, rozwojem cywilizacyjnym i komunikacyjnym; wszechobecność – *soft power* przekracza granice geograficzne, etniczne podziały, granice czasowe i przestrzenne; zmienność – istnienie *soft power* to zmienny proces, siła podatna na dostosowanie do zmieniających się warunków; wzajemna zależność – *soft power* i *hard power* są zależne od siebie i każdy kraj powinien rozwijać te dwa aspekty władzy zależnie, gdyż obie siły są jednakowo ważne w formułowaniu strategii i polityki kraju. Podkreśla on jednak, że to *soft power* jest pierwszą siłą, która powinna być brana pod uwagę przy prowadzeniu stosunków międzynarodowych¹⁷.

Rozległość pojęcia *soft power*, a także jej oddziaływanie i zasięg sprawiają, że zjawisko to stało się przedmiotem dyskusji geopolitycznych¹⁸. O ile *hard power* utożsamiano z tradycyjną geopolityką, o tyle zjawisko *soft power* zyskało znaczenie w kontekście ponowoczesnej geopolityki. Istotną wagę przypisuje się w tym kontekście czynnikowi kulturowemu, który wpływa na zachowanie się społeczeństwa. W literaturze pojawiają się stwierdzenia, że to nie *hard power*, a *soft power* decyduje o pozycji państwa w strukturze globalnych zależności¹⁹. Co więcej, w XXI wieku – wieku informacji, deterytorializacji i dezintegracji dostrzega się coraz większe znaczenie tak zwanej „władzy symbolicznej” i „siły symbolicznej”, z uwagi na kluczowe znaczenie informacji, która staje się czynnikiem konfliktogennym w stosunkach pomiędzy państwami. Celem prowadzą-

cym do konfliktów jest osiągnięcie jak największych wpływów w sferze symbolicznej²⁰.

Z tego względu coraz większego znaczenia nabiera informacja, której odpowiednie wykorzystanie i manipulacja stanowi o przewadze w rywalizacji państw, pozwalając na osiągnięcie oczekiwanych celów. To dzięki informacji państwo może wpływać na społeczeństwo innego państwa, oraz budować swoją pozycję wewnątrz tego społeczeństwa, tworząc swoisty kapitał społeczny w obcym kraju. Rola wykorzystania informacji w stosunkach zewnętrznych doprowadziła do tego, że we współczesnej geopolityce pojawiło się pojęcie *information power*²¹, a jego siła tkwi w skutecznym połączeniu siły militarnej, ekonomicznej i sfery symbolicznej.

Zasoby soft power w systemie postwestfalskim

Choć istnienie „miękkiej siły” w polityce międzynarodowej nie jest nowym zjawiskiem, to jednak dopiero narastające powiązania pomiędzy podmiotami polityki będące efektem globalnych procesów sprawiły, że siła ta zyskała nowy wymiar. Postęp technologiczny, siła informacji oraz próby unifikacji pewnych wartości powodują, że obecnie *soft power* rozumiana jest jako środek będący spoiwem rozmaitych zasobów. Choć Nye uważał, że jej źródłami są kultura, wartości i polityka zagraniczna, to jednak pokłady *soft power* sięgają znacznie dalej, choć wynikają bezpośrednio ze wymienionych elementów.

W ujęciu teorii polityki zagranicznej narzędzia *soft power* można określić jako: środki polityczne – negocjacje; środki ekonomiczne – pomoc gospodarcza, środki kulturowo-ideologiczne – kultura, dyplomacja kulturalna, ideologia²². Odnosząc się do wymienionych środków na uwagę zasługuje fakt, że obecnie wśród zasobów *soft power* znaczenia nabiera dyplomacja publiczna, której elementami są m.in. wymiany młodzieży, prowadzenie analiz dotyczących nastrojów społeczeństw w innych krajach²³, edukacja czy język. O ile w systemie westfalskim dyplomacja publiczna kojarzona była głównie z działaniami pomiędzy podmiotami podejmowania decyzji politycznych (ośrodkiem władzy), o tyle współcześnie jej odbiorcą jest całe społeczeństwo.

O trudnościach z jednoznacznym sprecyzowaniem zasobów *soft power* dowodzi fakt, że obecnie istnieje kilka różnych klasyfikacji, w których podejmowana jest próba definiowania jej zasobów i instrumentów. Jednym z rankingów jest „Indeks *soft power* rynków gwałtownie rosnących” (*Rapid-growth markets soft power index*)²⁴ opracowany przez firmę Ernst & Young oraz Moskiewską Szkołę Zarządzania Skolkovo. Autorzy raportu postanowili określić poszczególne składowe *soft power* i odnieść je do praktyki postępowania konkretnych państw. Dla

właściwego zrozumienia istoty samej *soft power* oraz tego, jak poszczególne państwa gromadzą ją przez lata autorzy definiowanie *soft power* skumulowali w trzech kategoriach: globalny wizerunek (*global image*), globalna integralność (*global integrity*) oraz globalna integracja (*global integration*). Tym co wyróżnia ów raport jest podejście do systematyzacji zasobów *soft power* wyrażone w pewnej dwutorowości przejawiającej się w podjęciu się analizy państw ujętych w dwóch grupach. Pierwsza kategoria dotyczy państw określanej jako „wschodzące rynki” (*emerging markets* – EM), do których autorzy zaliczają: Środkową i Południową Amerykę, Europę Wschodnią, Bliski Wschód oraz Afrykę Północną, Południową i Wschodnią Azję oraz kraje Afryki Subsaharyjskiej. W drugiej grupie znajdują się „gwałtownie rosnące rynki” (*rapid growth markets* – RGM) – państwa, które są cieszą się większym globalnym podziwem oraz posiadają większe możliwości oddziaływania dzięki swojej *soft power*.

Na globalny wizerunek składają się: eksport dóbr mediów (filmy, muzyka, książki, scenariusze filmowe); popularność języka; liczba zdobytych olimpijskich medali oraz liczba globalnych ikon i firm, które są globalnie podziwiane i znajdują się – w przypadku – ikon na liście 100 najbardziej wpływowych ludzi według magazynu *Time*. Z kolei wyznacznikiem dla popularności firm jest lista magazynu *Fortune*. Odnosząc się jedynie do tych kategorii, których znaczenie rośnie zwłaszcza w krajach wschodzących rynków, na uwagę zasługuje choćby fakt, iż o ile do niedawna najpopularniejszym językiem był angielski, o tyle obecnie coraz bardziej powszednie stają się chiński oraz arabski. Czynniki ten wskazuje niepodważalnie, iż oddziaływanie *soft power* nie jest już typowe dla krajów rozwiniętych, utożsamianych z Zachodem, lecz coraz wyraźniej także kraje rozwijające się oraz będące przedstawicielami innych niż zachodnia kultura, mogą wpływać na światowe trendy oraz zwiększać swoje zaangażowanie w polityce międzynarodowej. Z kolei lista magazynu *Time* stanowi istotny wymiar dla krajów RGM z uwagi na to, że ich obywatele znajdują się na liście światowych liderów w takich kwestiach jak: prawa człowieka, rozwój ekonomiczny.

Globalna integralność pozwala określić w jakim stopniu dane państwo stosuje etyczne i moralne kodeksy. Oznacza ona, że tylko takie państwo, które chroni swoich obywateli, przestrzega politycznych i socjalnych wolności oraz traktuje kraje sąsiedzkie z szacunkiem, może być szanowane przez inne państwa. Składowe globalnej integralności to: rządy prawa (których wyznacznikiem jest ranking Banku Światowego dotyczący jakości rządów prawa w danym państwie), indeks wolności (mierzony na podstawie rankingu Freedom House), frekwencja wyborcza, emisja CO₂. Ostatni z wymienionych elementów stanowi nowy instrument *soft power*, co świadczy jedynie o wpływie globalnych procesów

na ich rolę w polityce zagranicznej i zachowanie państw w środowisku międzynarodowym. Państwa, których głos może być istotny w polityce ochrony środowiska, to te, które przestrzegają zasad zrównoważonego rozwoju i dążą do redukcji emisji CO₂. Z pewnością takim krajem nie są USA, które mimo globalnych wpływów w innych obszarach *soft power*, w pewnych sferach polityki międzynarodowej ograniczają się jedynie do realizacji swoich narodowych interesów. Biorąc pod uwagę wymienione zasoby na jakości swojej *soft power* tracą kraje, które m.in. nie przestrzegają praw swoich obywateli i politycznych wolności, które charakteryzuje korupcja, konsolidacja władzy przez rządzących.

Globalna integracja pozwala określać jak bardzo państwo jest połączone z resztą świata, a jej elementy to: imigracja, czyli liczba obcokrajowców zamieszkujących dany kraj (zdaniem autorów raportów – im większa ich liczba, tym silniejsza jest *soft power*, a jako przykład podają Rosję); turystyka; liczba uniwersytetów znajdująca się na liście najlepszych uniwersytetów (na podstawie rankingu *Times Higher Education World University Ranking index*); biegłość w posługiwaniu się językiem angielskim, z uwagi na jego globalne przenikanie do sfery biznesu, komunikacji, kultury. Ta ostatnia cecha jest typowym wskaźnikiem dla *soft power* krajów RGM (na przykład Indie).

W grupie krajów EM w od 2005 do 2010 roku pierwsze miejsce zajmowały Chiny (30,7 punktów²⁵ w 2010 r.), drugie Indie (20,4 punktów), a trzecie Rosja (18,0 punktów)²⁶.

Z kolei kraje, które zajmują trzy ostatnie miejsca to: Argentyna – 5,9 punktów; Kostaryka – 4,4 punkty; Indonezja – 3,3 punkty²⁷. Tymczasem w porównaniu z krajami rozwiniętymi w rankingu Ernst & Young i Skolkovo krajem, które znalazł się na pierwszym miejscu są USA – 87 punktów, na drugim miejscu z liczbą punktów 49,5 uplasowała się Francja. W przypadku Chin największy udział w zasobach *soft power* przypada na ranking uniwersytetów, turystykę oraz udział firm w globalnym rynku. Najpotężniejszą składową *soft power* Rosji jest imigracja, turystyka oraz frekwencja wyborcza. Z kolei dla porównania o sile amerykańskiej *soft power* decydują: imigracja, liczba uniwersytetów w światowym rankingu, światowa siła firm, rządy prawa oraz turystyka. Na ostatnim miejscu znajduje się emisja CO₂. O oddziaływaniu *soft power* Japonii decydują: indeks wolności, rządy prawa oraz frekwencja wyborcza. Skala ta pokazuje jak ogromna różnica występuje w oddziaływaniu *soft power* pomiędzy najpotężniejszym państwem na świecie a pozostałymi mocarstwami regionalnymi.

Innym rankingiem, w którym podjęto się klasyfikacji zasobów *soft power* jest „Globalny ranking *soft power*” (*A Global Ranking of Soft Power*)²⁸ przygotowany przez brytyjską organizację charytatywną The Institute for Government, którego pierwsze wydanie pojawiło się w 2010 r. Autor raportu w swoich rozważa-

niach na temat zasobów *soft power* wychodzi od założeń Nye'a dotyczących źródeł *soft power*, przy czym rozszerza ich zakres do pięciu kategorii: rząd, kultura, dyplomacja, edukacja, biznes/innowacje. Definicja rządu według rankingu to możliwość oszacowania politycznych instytucji, wartości oraz efektywności rządów danego kraju, wskaźnik HDI. Sub-indeks rządu pozwala określić jak bardzo atrakcyjne są polityczne wartości i instytucje (które w indeksie rozumiane są jako zachodnie polityczne wartości i prawa człowieka). To także liczba *think tanków* obecnych na scenie międzynarodowej, liczba zabójstw, liczba wydanych kar śmierci, zaufanie dla rządu, poziom społecznych nierówności w kraju. Pojmowanie kultury to: roczna liczba turystów odwiedzająca dany kraj, globalny zasięg języka narodowego, liczba miejsc wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO, liczba zagranicznych korespondentów, liczba zdobytych medali olimpijskich, liczba albumów muzycznych znajdujących się na liście 50 najbardziej popularnych na świecie, roczna frekwencja w 100 najbardziej odwiedzanych muzeach na świecie, miejsce państwa na liście FIFA.

Kategoria dyplomacji pozwala nie tylko oszacować globalne postrzeganie kraju, lecz także stanowi polityczne i dyplomatyczne zasoby, dzięki którym państwo może docierać do międzynarodowej widowni, czyli: liczba wydanych wiz oraz przyznanych azyli, światowy zasięg krajowych marek, obecność online ministra spraw zagranicznych oraz samego ministerstwa. Wskaźniki dyplomacji to także stopień międzynarodowej pomocy rozwojowej, członkostwo w międzynarodowych organizacjach, misje kulturalne za granicą, liczba podpisanych porozumień środowiskowych. Wymiar edukacji z kolei pozwala zmierzyć takie czynniki jak: wskaźnik PISA, liczba zagranicznych studentów, jakość uniwersytetów oraz dorobek akademickich publikacji. Subindeks biznes/innowacje odnosi się do atrakcyjności ekonomicznego państwa pod względem jego otwartości, zdolności do innowacyjności oraz regulacji. Wymiar ten obejmuje takie wskaźniki jak: liczba przyznanych patentów, konkurencyjność biznesu, poziom korupcji, innowacyjność, zagraniczne inwestycje, liczba użytkowników Internetu.

Wyniki brytyjskiego indeksu nie odbiegają od pierwszego z wymienionych rankingów, gdyż podobnie jak w *Rapid-growth markets soft power index* pierwsze miejsce zajęły USA – 7,41 punktów (maksymalna liczba to 10), drugie – Wielka Brytania – 6,78 punktów, a trzecie – Francja z liczą punktów 6,21. Dla porównania Chiny zajęły dopiero 20. miejsce (3,74 punktów), a Rosja – 28. miejsce (2,43 punktów)²⁹.

Ujęcie w wymienionych powyżej rankingach różnorodnych zasobów, choć częściowo zbieżnych, niezaprzeczalnie pozwala na sformułowanie stwierdzenia, iż zbiór ten nieustannie poszerza się, a o dynamice tego procesu świadczy pojawianie się zupełnie nowych wyzwań i zjawisk w środowisku międzynarodowym.

Po tym jak Joseph Nye wprowadził do codzienności polityki międzynarodowej pojęcie *soft power*, które głównie odnosiło się do politycznego działania USA, zrodziło się przekonanie, że to amerykańska „miękkka siła” posiada najwięcej instrumentów, pozwalających USA rozszerzać atrakcyjność w każdej części świata. Wspomniane wyżej rankingi *soft power* potwierdzają jedynie ten pogląd. Jednak w sytuacji światowego kryzysu, nie tylko w sferze finansowej (wyczerpywanie się surowców naturalnych, dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego i dywersyfikacji zasobów, terroryzm transnarodowy, bezpieczeństwa wodne, żywnościowe, zagrożenia środowiska) USA, aby osiągać długofalowe cele, muszą wykorzystywać różnorodne zasoby *soft power*. Świadczy o tym choćby fakt, że dyplomacja (również ta publiczna) stała się jednym z trzech elementarnych elementów polityki zagranicznej USA rządów Baracka Obamy podczas pierwszej kadencji, obok odbudowy i obrony³⁰. Dlatego też w porównaniu do poprzednika, polityka zagraniczna Obamy, została w znacznej mierze ukierunkowana na podkreślanie siły *soft power* w stosunkach zewnętrznych.

Praktyczne wykorzystanie instrumentów „miękkkiej siły” nie tylko USA, lecz także innych państw, można zaobserwować w odniesieniu m.in. do obszaru poradzieckiego, który obecnie jest sferą międzynarodowej gry o wpływy z uwagi na liczne uwarunkowania regionu. Zasięg amerykańskiej *soft power* stał się bardzo widoczny podczas „kolorowych rewolucji”, jakie miały miejsce na obszarze poradzieckim: w Gruzji w 2003 r., na Ukrainie w 2004 r., w Kirgistanie w 2005 r. To właśnie amerykańskie zasoby *soft power* miały istotny wkład w sukces rewolucji. Liczne organizacje pozarządowe skutecznie wspierały siły opozycyjne, zwłaszcza w Gruzji³¹. Z kolei inną silną grupę stanowili obserwatorzy amerykańscy zarówno rządowi, jak i pozarządowi, których obecność była jedną z najliczniejszych misji zagranicznych³². Bezpośrednia efektywność stosowania *soft power* w okresie przemian demokratycznych, jakie miały miejsce w tym czasie w wymienionych wyżej krajach przejawiała się w poparciu dla amerykańskich projektów realizowanych w regionie, np. projekty energetyczne.

Innym przejawem wpływów *soft power* USA w świecie jest pomoc rozwojowa, która stanowi ważny element obecności amerykańskiej w wielu częściach globu, a której dostarczaniem zajmują się zarówno organizacje rządowe, jak i pozarządowe. W przypadku organizacji pozarządowych, wiele aktywności na tym kierunku podejmują te działające na rzecz praw człowieka i demokracji. Siła sektora pozarządowego tkwi w tym, że często mimowolnie swoją obecnością w różnych krajach i wskutek podejmowanych działań wzmacniają pozytywny wizerunek USA w państwach poradzieckich i sprzyjają amerykańskiej atrakcyjności.

Z kolei krajem, który rywalizuje z USA o wpływy na obszarze poradzieckim jest Rosją, która dostrzegając ewolucję środowiska międzynarodowego podejmuje działania zmierzające do wzmocnienia swojego potencjału *soft power*. Tworzenie spójnych i efektywnych narzędzi *soft power* w polityce zagranicznej w przypadku Rosji wpisuje się w nurt modernizacji tego kraju, propagowany od kilku lat przed prezydentów Miedwiediewa i Putina. O ile zasoby *soft power* były już stosowane w Związku Radzieckim, o tyle dopiero obecnie władze Rosji zdają sobie sprawę, że siła militarna nie wystarczy do zapewnienia swoich celów (co pokazała m.in. wojna rosyjsko-gruzińska z sierpnia 2008 r.).

Jednym z istotnych instrumentów *soft power*, jakie Rosja wykorzystuje w relacjach z innymi aktorami obszaru byłego Związku Radzieckiego jest religia, której źródła należy poszukiwać w wartościach i kulturze. Tradycja religijna w Rosji uważana za zasób „miękkiej siły” rysuje się w postaci dwóch zjawisk: „renesans religijny” i „klerykalizacja sfery publicznej”³³. Siła oddziaływania religii silnie jest wykorzystywana przez władzę, której główni przedstawiciele, zwłaszcza prezydenci, w ostatnich latach podkreślają przywiązanie i jedność z władzą kościelną. Włączanie religii do życia publicznego i codziennego przez władze rosyjskie służy wzmocnieniu wizerunku Rosji, jako państwa nowoczesnego i współpracującego z innymi podmiotami. Działania podejmowane przez Rosję wykorzystujące wizerunek religii mają służyć budowaniu atrakcyjności Rosji wśród republik byłego Związku Radzieckiego, zwłaszcza wśród części społeczeństw prawosławnych tych krajów³⁴. Wydaje się, że obecnie instrument ten nie spełnia w pełni swojej roli, zważywszy na niewielkie możliwości władz rosyjskich oraz heterogeniczność społeczno-kulturową regionu.

Innym zasobem *soft power*, jakie stara się wdrażać do swojej polityki Rosja jako kolejny zasób „miękkiej siły” jest pomoc rozwojowa³⁵, której pokłady – podobnie jak w przypadku USA – dystrybuowane są nie tylko przez państwa, lecz także przez rosyjskie organizacje pozarządowe, które coraz wyraźniej artykułują swoją rolę w sferze rosyjskiej pomocy rozwojowej. Wizja rozmiarów oraz celów przeznaczenia rosyjskiej pomocy rozwojowej, jako elementu realizacji *soft power* niejako została zaczerpnięta z Zachodu³⁶, jednak jej skala nie jest taka, jak pomoc państw i organizacji zachodnich. Z tego też względu efektywność stosowania tego zasobu nie przekłada się wprost na oczekiwane rezultaty. Pomimo niskiej skuteczności wdrażania wizji pomocy rozwojowej, Rosja dąży do wypracowania strategii pomocy rozwojowej, która zapewni jej atrakcyjność pośród krajów sąsiedzkich.

Zarówno USA, jak i Rosja zaangażowane są w rozwiązanie tzw. zamrożonych konfliktów na terenie byłego ZSRR – w Mołdawii i na Kaukazie. Oba kraje (obok Francji) są członkami Grupy Mińskiej Organizacji Bezpieczeństwa i Współ-

pracy w Europie, która dąży w swoich działaniach do pokojowego rozwiązania konfliktu na terenie Górskiego Karabachu. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku konfliktu w Mołdawii o Naddniestrze, gdzie członkami Grupy 5+2, odpowiedzialnej za prowadzenie rozmów pokojowych są Rosja (oraz Mołdawia, Naddniestrze, Ukraina, OBWE), a obserwatorami – USA i Unia Europejska.

Zarówno USA, i Rosja od kilku lat przedstawiają różne wizje dyplomatycznych rozwiązań konfliktów, jednak ich koncepcje są odmienne, często sprzeczne ze sobą, co dowodzi, iż każdy kraj dąży do wypracowania rozwiązań w korzystny dla siebie sposób, wykorzystując do tego szereg środków dyplomatycznych.

Innym krajem, który pretenduje do roli mocarstwa regionalnego próbującego znaleźć swoje miejsce w nowej grze w regionie poradzieckim jest Turcja. Jako jedno z centrów cywilizacji muzułmańskiej, Turcja ma potencjał do tego, by realizować swoje interesy właśnie dzięki wykorzystaniu siły czynnika islamskiego w polityce zagranicznej. Jej bliskość nie tylko z bezpośrednimi islamskimi krajami sąsiedzkimi, lecz także tymi w dalszym sąsiedztwie, umożliwia Turcji podejmowanie w ogóle jakichkolwiek działań w polityce zagranicznej. Chodzi tu zwłaszcza o islamskie kraje Azji Centralnej. Jednak to Kaukazu Południowy jest regionem, który doświadcza działań tureckiej dyplomacji publicznej, budowanej w myśl rozszerzania stref wpływów *soft power*. Oparcie tureckiej *soft power* na historii, kulturze i geografii tworzy jej zdolność do oddziaływania zarówno w polityce zagranicznej, jak i wewnętrznej³⁷. Dla Turków to właśnie dziedzictwo historyczne łączy je z innymi grupami etnicznymi (m.in. Kazachowie, Azerowie, Turkmeńczycy) oraz odgrywa ważną rolę w definiowaniu sfery oddziaływania tureckiej *soft power*. Jej najmocniejszym akcentem jest turecka demokracja oraz różnorodność społeczeństwa obywatelskiego. W tureckiej *soft power* ważny zasób stanowi dyplomacja publiczna, która jest narzędziem wszechstronnej komunikacji ze światem w nowej „tureckiej historii”³⁸.

Chińska obecność w regionie poradzieckim obecnie skupia się głównie na realizacji strategii wobec Azji Centralnej, utożsamianej z możliwością realizacji wielu strategicznych interesów. Choć w znacznej mierze strategia ta opiera się na narzędziach *hard power*, to jednak zasoby *soft power* stanowią uzupełnienie wachlarza narzędzi, jakimi Chiny oddziałują w Azji Centralnej. Realizacja strategii *soft power* przejawia się w takich formach jak: wymiany kulturalne, współpraca w sferze środowiska, edukacji i handlu³⁹. Rezultaty dla Państwa Środka są wymierne, gdyż przejawiają się w postrzeganiu Chin jako dobrego sąsiada, pomimo widocznych czasem ran z przeszłości, ekspansji oraz hegemonii. Chińska strategia ma na celu kreowanie obecności Chin w regionie poprzez stosunki dwustronne, wielostronne oraz tworzenie strategii wielostronnej dyplomacji.

do wymiaru ludzkiego podejmowanych inicjatyw. Wzmocnienie w ostatnim czasie obecności chińskiej *soft power* w regionie Azji Centralnej wiąże się także z realizacją strategicznych interesów narodowych, które w tym regionie skupiają się w zapewnieniu dostępu do surowców. Z tego względu Chiny dążą do zwiększenia swojej obecności oraz wpływów, co ma im zapewnić także kształtowanie przyjaznych rządów w regionie dla chińskiej polityki. Wszelkie działania wykorzystujące *soft power*, mają na celu także przede wszystkim osłabienie wpływów zachodnich. Kluczowym narzędziem strategii niwelowania obecności Zachodu ma być edukacja, w szczególności edukacja wyższa oraz upowszechnianie języka chińskiego.

Wnioski

„Posługiwanie się *soft power* jest dużo bardziej skomplikowane niż stosowanie *hard power*...”⁴⁰ – to stwierdzenie Nye’a stanowi o istocie „miękkiej siły”, której stosowanie przez państwa nie jest łatwym zadaniem. O tym, że we współczesnych stosunkach międzynarodowych wykorzystanie *soft power* stało się codzienną praktyką polityki zagranicznej przesądziły zmiany w strukturze systemu międzynarodowego. Wykorzystanie w praktyce polityki zagranicznej różnorodnych instrumentów *soft power*, wynika z różnej wizji samej *soft power*. Choć powszechnie utożsamiana jest ona z modelem amerykańskim i – szerzej – demokracją, nie tylko kraje demokratyczne włączają do swojej polityki zewnętrznej (ale też wewnętrznej) narzędzia *soft power*. Świadczy o tym, choćby wizja rosyjskiej czy chińskiej strategii *soft power*, nieco odmiennie w swych założeniach od tej, nakreślonej przez Nye’a.

Używana przez państwa „miękką siłę”, służącą do realizacji celów polityki zagranicznej sięga do różnych zasobów. Obecnie nie ma jednoznacznie sprecyzowanego katalogu instrumentów, które stanowiłyby wskaźnik dla efektywności wykorzystania *soft power* w realizacji strategii polityki zewnętrznej. Jednakże istnieją różne rankingi, która klasyfikują poszczególne instrumenty, wśród których wymienić można: *Rapid-growth markets soft power index* czy *A Global Ranking of Soft Power*. Istotnymi źródłami poszczególnych instrumentów wymienianymi w obu indeksach są kultura, dyplomacja, wartości polityczne.

Wdrożenie do realizacji krótkofalowych i długofalowych celów polityki *soft power* wiąże się ze zmieniającymi się uwarunkowaniami stosunków międzynarodowych w poszczególnych częściach globu. W regionach, w których państwa mają swoje bezpośrednie interesy, a gdzie ścierają się wpływy różnych państw, jak to ma miejsce obecnie na obszarze poradzieckim, *soft power* zaczyna dominować nad tradycyjnymi narzędziami *hard power*. Tam gdzie chodzi o interesy

polityczne, siła militarna przestaje odgrywać decydującą rolę. Gra, jaka toczy się w regionie poradzieckim, zyskuje zupełnie nowe oblicze wskutek tego, że mocarstwa biorące w nie udział (m.in. USA, Rosja, Turcja, Chiny) muszą stosować takie zasoby jak: pomoc rozwojowa, religia, kultura, wsparcie sektora pozarządowego.

PRZYPISY

1. T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna w przestrzeni teoretycznej*, w: *Polityka zagraniczna – aktorzy – potencjał – strategia*, [red.] T. Łoś-Nowak, Warszawa 2011, s. 17.
2. Na potrzeby artykułu autorka pracy przyjęła typologię celów polityki zagranicznej przedstawioną przez Józefa Kukułkę. Por. R. Zięba, *Cele polityki zagranicznej państwa*, [w:] R. Zięba [red.] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Toruń 2004, s. 49-50.
3. T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna...*, s. 18.
4. Ibidem.
5. J. S. Nye jr., *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej?*, Warszawa 2007, s. 30.
6. Ibidem, s. 35.
7. Autorka pracy pojęć *soft power* i tłumaczenia polskiego tego pojęcia *miękkka siła* używa zamiennie.
8. Ibidem, s. 34.
9. Ibidem, s. 40.
10. J.S. Nye jr., *Hard and soft power in a Global Information Age*, [w:] *Re-ordering the world*, [red.] M. Leonard, London 2012, s. 5, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?idffi20954&lngffien>, dostęp: 07.02.2013 r.
11. Ibidem, s. 6.
12. J.S. Nye jr., *Jak osiągnąć sukces...*, s. 35.
13. K. Kosaczew, *The Specifics of Russian Soft Power*, „Russia in Global Affairs”, 7.10.2012; <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-Specifics-of-Russian-Soft-Power-15683>, dostęp 07.02.2013 r.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Z. Maije, *The Role of Soft Power in International Relations*, http://www.crvp.org/book/Series03/III-20/chapter_ii.htm, dostęp: 08.02.2013 r.
18. Szerzej na ten temat: J. Potulski, *Geopolityka w świecie ponowoczesnym*, Cześćochowa 2011.
19. Ibidem, s. 139.

20. Ibidem, s. 145.
21. Ibidem, s. 149 i n.
22. Szerzej na ten temat: J. Zająć, *Środki i metody polityki zagranicznej państwa*, [w:] R. Zięba [red.], *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Toruń 2004.
23. B. Surmacz, *Dyplomacja w późnowestfalskim ładzie międzynarodowym*, [w:] M. Pietraś, K. Marzęda [red.], *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, Lublin 2008, s. 245.
24. *Rapid-growth Markets. Soft Power Index. Spring 2012*, Ernst & Young, Skolkovo Moscow School of Management, <http://emergingmarkets.ey.com/rapid-growth-markets-soft-power-index-spring-2012/>, dostęp: 07.02.2013 r.
25. Liczba punktów liczona jest w skali od 0 do 100 zarówno dla krajów EM, jak i DM (*developed markets*).
26. *Rapid-growth Markets. Soft Power Index...*, s. 10.
27. Co ciekawe, Polska również została zaliczona do grupy EM, a w rankingu z 2010 r. zajęła 11. miejsce z liczbą punktów 9,2.
28. J. McClory, *The New Persuaders II. A 2011 Global Ranking of Soft Power*, Institute for Government, http://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20New%20PersuadersII_0.pdf, dostęp: 07.02.2013 r.
29. Ibidem, s. 15.
30. G. Steingart, G.P. Schmitz, *Der Spiegel*, [za:] <http://www.polityka.pl/swiat/rozmowy/301873,1,rozmowa-z-politologiem-josephem-nyeem-o-rolu-usa-w-swiecie.read>, dostęp: 08.02.2013 r.
31. Szerzej na ten temat: V. Avioutski, *Aksamitne rewolucje*, Warszawa 2007.
32. W tym kontekście uzasadnienie znajduje stwierdzenie Nye'a, że *soft power* jest częściowo tworzone przez rządy, częściowo niezależnie od nich.
33. A. Curanović, *Religia jako czynnik «Soft Power» Federacji Rosyjskiej*, [w:] B. Bednarczyk, Z. Pasek, P. Stawiński [red.], *Religia a współczesne stosunki międzynarodowe*, Kraków 2010, s. 195 i n.
34. Ibidem.
35. A. Wierzbowska-Miazga, M. Kaczmarek, *Rosyjska pomoc rozwojowa*, Komentarze OSW, Numer 62, 10.10.2011, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_62.pdf, dostęp: 08.02.2013 r.
36. Op. cit.
37. I. Kalin, *Soft Power and Public Diplomacy in Turkey*, <http://sam.gov.tr/soft-power-and-public-diplomacy-in-turkey/>, dostęp: 09.02.2013 r.
38. Ibidem.
39. N. Swanström, *China and Greater Central Asia: New Frontiers?*, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/III2Swanstrom.pdf>, dostęp: 09.02.2013 r.
40. J.S. Nye jr., *Soft power. Jak osiągnąć sukces...*, Warszawa 2007, s. 165.